

УДК 911.2

Г. П. Пилипенко, канд. геогр. наук, доцент**С. П. Тодорова**, аспірант

кафедра фізичної географії та природокористування,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

вул. Дворянська, 2, Одеса, 65082, Україна

pylypenko-galyna@mail.ru, svetlana_velcheva@mail.ru

КОМПЛЕКСНІ ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ЛАНДШАФТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ КАФЕДРИ ФІЗИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ ГЕОЛОГО- ГЕОГРАФІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

В роботі розглянуто розвиток комплексних фізико-географічних досліджень з кінця XIX до початку XXI століття, виділені та представлені основні чотири етапи досліджень і особливості їх розвитку на кафедрі фізичної географії та природокористування, розглянуті напрямки розвитку ландшафтних досліджень кафедри.

Ключові слова: етапирозвитку, ґрунтово-геоморфологічні дослідження; комплексні, ландшафтні дослідження; агроландшафтне картографування, агроланд-шафтне районування, ландшафтні структури.

ВСТУП

Структура і функціонування компонентів природи та взаємодія людини з ними завжди викликала великий інтерес у географів будь-якого часу. Найрезультативнішими є їх дослідження у комплексі, тому що всі процеси та явища взаємодіють один з одним і залежать один від одного. Так, вивчення закономірностей структури та функціонування природних систем різних рангів, перетворення та охорона природи, раціональна організація території стали основними питаннями, які завжди розглядались на кафедрі фізичної географії та природокористування. *Метою* даної роботи є аналіз комплексних фізико-географічних ландшафтних досліджень, які проводились на кафедрі. *Об'єкт* дослідження - ландшафти півдня України та Одеської області.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фактичним матеріалом для написання даної роботи були наукові праці співробітників кафедри фізичної географії та природокористування - статті, монографії, автореферати. В процесі виконання роботи використовували такі традиційні методи дослідження, як порівняльно-географічний, історико-географічний та метод аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

В цьому році відмічається ювілей - 80 років геолого-географічного факультету. Історія комплексних досліджень Одеського національного університету

імені І.І. Мечникова охоплює більше 100 років, бере свій початок ще з кінця XIX століття, і вона пов'язана з ґрунтово-геоморфологічними дослідженнями експедицій В. В. Докучаєва (1892-1897 роки “Особая экспедиция по испытанию и учёту различных способов и приёмов лесного и водного хозяйства в степях России”), в яких затвердився сучасний комплексно-географічний, ландшафтний напрямок фізичної географії і активно працювали його учні.

На особливу увагу заслуговує ім'я Г.І. Танфільєва, з яким пов'язана ціла епоха розвитку комплексних досліджень кафедри фізичної географії Новоросійського університету. На протязі 23 років (з 1905 по 1928 роки) Г.І. Танфільєв очолював кафедру і розробив ряд важливих загальнотеоретичних положень географії: вперше виділив фізико-географічні зони Руської рівнини; обґрунтував значення едафічного фактору в формуванні степових ландшафтів; здійснив розробки комплексно-географічних досліджень степів; з комплексних позицій розкрив генезис і динаміку меж степових ландшафтів; вперше розкрив позиційно-динамічну систему геокомплексів на основі геоботанічних профілів; розкрив динаміку лісових геокомплексів - особливості розширення їх ареалів за рахунок степу. В 1898 році була опублікована робота Г.І. Танфільєва “Ботанико-географические исследования в степной полосе”, в якій представлена класична схема залежності розподілу рослинності від геологічної будови, рельєфу та ґрунтового покриву. У 1897 році, в роботі “Физико-географические области Европейской России” Г.І. Танфільєв обґрунтував виділення географічних областей, що за своїм змістом і межами дуже близькі до сучасних географічних зон, які виділяються в межах Східно-Європейської рівнини сучасними географами. Виділивши область Південної Росії (давньостепову область), Г.І. Танфільєв проводить її диференціацію на нижчі ранги - смуги на основі генетичного принципу, який успішно використовується при генетико-морфологічному ландшафтному картографуванні та районуванні територій в сучасних комплексних дослідженнях. Незважаючи на успіхи ландшафтознавства останніх десятиліть, як відмічав Ф. М. Мільков [6], в проблему еволюції географічних зон Східно-Європейської рівнини мало що було доповнено принципово нового після Г.І. Танфільєва. В радянський час під керівництвом Г.І. Танфільєва проводились роботи по комплексному географічному вивченню території Одеської області [15].

Другий етап розвитку комплексних досліджень охоплює 50-60-ті роки XX століття, коли відбувається становлення ландшафтознавства як науки - активно розвиваються теоретичні положення, методика картографування та районування ландшафтів. Вирішенню цих питань багато уваги приділяють викладачі кафедри Ф.Є. Петрунь, С. Т. Белозоров, Л. В. Климентов. Ф.Є. Петрунь [8, 9] розглядає фізико-географічні зональні особливості природи примор'я Одеської області; поглиблює знання про фізико-географічне районування і обґрунтовує диференціацію правобережного лісостепу та степу України, південного заходу УРСР на ландшафтній основі; С. Т. Белозоров [1], вивчаючи динаміку берегів, виділяє і описує приморсько-зсувний тип місцевості приморської зони

Чорного моря; Л. В. Климентов [4] розглядає особливості розвитку азональних ландшафтів і розкриває їх динаміку на прикладі плавнів Нижнього Дністра. Великим кроком вперед було видання колективної монографії з фізико-географічного районування території України, у написанні якої активну участь приймали і співробітники кафедри [7, 16, 17].

Кінець 70-х років ХХ століття (третій період) характеризується великим розвитком теорії і практики загальнонаукового і прикладного ландшафтознавства, ідеї якого успішно реалізовувались на кафедрі фізичної географії під керівництвом її завідувача, доктора географічних наук, професора Г.І. Швєбса, який вніс своє неповторне сприйняття ландшафтів, великий вклад і талант для формування школи ландшафтних і агроландшафтних досліджень в Одеському державному університеті імені. Активні комплексні дослідження знаменуються виходом методичних вказівок з ландшафтних досліджень [2] і міжвузівської колективної монографії “Природа Одеської області” [14], де вперше була дана комплексна характеристика фізикогеографічних умов та ресурсів регіону.

Цей період відзначається великими державними проектами перетворення природи і основним завданням наукової діяльності географів кафедри стала розробка наукових основ природокористування, яка вимагає створення диференційованого ландшафтного підходу при створенні моделей (в залежності від мети природокористування).

Розвиваючи ідеї Ф. М. Мількова, Г.І. Швєбсом, С. О. Антоною, Т. Д. Васютинською (Борисевич) [18] були розроблені принципи виділення долинних парагенетичних ландшафтних комплексів (ПГЛК) різного таксономічного рівня, запропонована система таксономічних одиниць долинних ПГЛК (ПГ-пояс, ПГ-сектор, ПГ-ланцюг); обґрунтовані поняття схилово-терасового і заплавно-руслового рядів ПГЛК. В результаті багаторічних досліджень, вперше, були виділені, описані і картографовані парагенетичні комплекси для усіх малих річок Причорномор'я і великих річок Дністер (Г.І. Швєбсом, С. О. Антоною, Т. Д. Васютинською), Південний Буг та Дніпро (Г. П. Пилипенко). Це дало можливість виділити на південному заході України типові парагенетичні ландшафтні комплекси долин річок. Суттєвим розвитком парагенетичних досліджень було вивчення та картографування гирлових і лиманних ПГЛК, як своєрідних “вузлів” - місця скачкоподібного збільшення витрат води і наносів, зміни енергії потоку і його трансформуючої властивості. Виділені типи ПГЛК стали основою для розробки типових схем меліорацій і природно-господарських систем, та проектування прибережних водоохоронних зон, які розглядаються як території високої концентрації водоохоронних заходів, що представляють собою єдиний комплекс, тісно пов'язаний з типом ПГЛК і видом переважаючої господарської діяльності. Таким чином, ці дослідження розширили значення комплексних розробок долинних геокомплексів.

У 80-х роках ХХ століття грандіозним проектом було будівництво каналу Дунай-Дніпро і співробітники кафедри фізичної географії (Амброз Ю. О.,

Антонова С. О., Єлісеєва Є. В., Борисевич Т. Д., Варламова Н. Я., Волошин І. М., Ігошин М.І., Пилипенко Г. П., Товстуха Н.І.) працювали над прогнозною оцінкою змін ПТК під впливом гідробудівництва та зрошувальних систем. Було проведено вивчення і картографування ландшафтів плавнів Дністра та Дніпра, створені карти парагенетичних ландшафтних комплексів дельт цих річок та прогнозно-ландшафтна карта, зокрема, для узбережжя та акваторії Дніпровсько-Бузького лиману. Логічним завершенням цих багаторічних пошуків була колективна монографія “Лиманно-устьевые комплексы Причерноморья” [5], де запропонована оригінальна методика конструктивно-географічного узагальнення різнопланових комплексних географічних досліджень, запропонована концепція соціальної екології.

Новим рішучим кроком в конструктивній географії, який дозволив підняти її на новий рівень, була розробка Г.І. Швєбсом [20] концепції природно- господарських територіальних систем (ПГТС) і на їх основі - агроландшафтних систем (АЛС), які представляють собою відкриті системи з керованим “кругообігом” речовини і енергії. Ця теоретична розробка була доведена до створення картографічної моделі агроландшафтних систем та методики агроландшафтного картографування, виділені одиниці АЛС - агроландшафтні контури, місцевості та масиви [10]. Це було певне досягнення в раціональному землекористуванні, теоретичні узагальнення доведені до природокористувача: проведено агроландшафтне картографування територій колективних господарств Балтського і Іванівського районів Одеської області; картографування і класифікація АЛС і ПГТС дельти Дністра (де, вперше, було поєднано генетико-морфологічні, парагенетичні та агроландшафтні методи дослідження і картографування; виділені одиниці різних типів ландшафтних структур). Таким чином, на початку 90-х років, вперше в Україні, був представлений приклад картографування декількох типів ландшафтних і природно-господарських структур для одного регіону.

Ще одним напрямком прикладних ландшафтних досліджень було вивчення особливості землекористування, з урахуванням різноманіття структури ландшафтів, зокрема, ПТК перезволожених земель (мочарів) (Швєбс Г.І., Пилипенко Г. П., Борщ О. В., Сизов В. О.) - були вивчені генезис, будова, закономірності та особливості функціонування, проведено картографування, дана типізація мочарів на ландшафтній основі; визначені види АЛС перезволожених земель на прикладі окремих господарств лісостепової зони Одеської області [19].

Намагання поєднати теорію і практику (наблизити її до виробника) знайшло вихід у формуванні нового позиційно-динамічного підходу в прикладному ландшафтному картографуванні. Під керівництвом Г.І. Швєбса у 90-ті роки ХХ століття були розроблені нові критерії групування фацій і виділення одиниць ландшафтної позиційно-динамічної структури - ландшафтні смуги, яруси, парадинамічні райони. Реорганізація землевпорядкування і землекористування на контурно-меліоративній основі; прийняття АЛС як основи ландшафтно-

екологічних систем землеробства [3] дозволяє колективу кафедри сформулювати концептуально новий підхід до природно-сільськогосподарського районування земельного фонду: провести агроландшафтне районування Причорномор'я (території Одеської, Миколаївської та Запорізької областей) на основі географічної урожайності (у межах зональних ландшафтів, які найповніше відображають потенційні можливості типових ландшафтів, за даними умов державних сортоділянок з богарним землеробством), а не на основі загальноприйнятої біологічної продуктивності земель [10].

Розглядаючи агроландшафтну систему як особливий вид системи, де природа і господарська складова формують динамічну єдність, де в сучасних умовах максимально загострилися відповідно дві групи проблем, Г.І. Швебс [3], пропонує організувати агроекологічний моніторинг, який повинен бути частиною комплексного (екологічного) моніторингу. Моніторинг агроландшафтних систем відповідно до рекомендацій і вказівок ЮНЕСКО/МАБ передбачає найнижчий ієрархічний рівень (мікрорівень) глобального моніторингу, основою якого повинні служити науково-дослідні полігони, стаціонари, в межах яких важливий блок повинно зайняти відстеження загального стану ПТК, як на стаціонарах так і методом профілювання. Інформація локального моніторингу доповнюється мезоландшафтною інформацією, яка одержана в закладах гідрометеослужби, біосферних заповідниках. Така робота активно проводилась співробітниками кафедри (Швебс Г.І., Антонова С. О., Васильєв І. А., Ігошин М.І., Ісаков М.І., Пилипенко Г. П., Плотницький С. В., Товстуха Н.І.) на Криничанському навчально-науковому стаціонарі Одеського університету в Балтському районі Одеської області; в межах басейну річки Балай, тому що тільки в межах гідрологічного басейну можливе системне комплексне вирішення питання запровадження і використання усіх методів оптимізації раціонального природокористування.

Логічним продовженням оптимального використання природи було моделювання гідрологічних процесів і ландшафтно-гідрологічного районування басейну Дністра (1994-96 роки) на базі басейного підходу (Швебс Г.І., Єлісеєва Є. В., Антонова С. О., Ігошина В.І., Пилипенко Г. П., Романчук М.Є.). Де у моделях враховувалась ландшафтна структура і антропогенна діяльність, в межах території басейнів різного порядку. Було запропоновано створення імітаційно-математичної моделі басейну Дністра, де ієрархічно були узгоджені чотири основних типи ландшафтних територіальних структур (генетико-морфологічних, парагенетичних, позиційно-динамічних та басейнових). Це був синтез інженерно-гідрологічної, математичної та географічної ландшафтної галузей науки. Фактично, така робота одна, яка на сьогодні виконана на терені України.

Новим етапом розвитку і поглибленням ландшафтних ідей кінця ХХ століття є дослідження першого десятиліття ХХІ століття. На кафедрі фізичної географії та природокористування Одеського національного університету імені І.І.

Мечникова проводяться загальнонаукові і прикладні ландшафтні дослідження за такими напрямками: особливості природокористування степових ландшафтів з урахуванням їх ландшафтно-геохімічної структури (Хохленко Т. Н.); дослідження сучасного стану, ландшафтне і агроландшафтне обґрунтування територіальної і функціональної організації об'єктів природно-заповідного фонду, шляхи його оптимізації; ландшафтні дослідження для обґрунтування організації природно-заповідного фонду Причорномор'я (Зелененко О. Г.); особливості прояву деградації і спустелювання ландшафтів Причорномор'я (Пилипенко Г. П.) [12]; теоретичні аспекти та метризація ландшафтного різноманіття степів, особливості формування регіональної екомережі (Пилипенко Г. П., Тодорова (Вельчева) С. П.) [13]; прояви ризиків при інтенсифікації використання агроландшафтів, особливості їх структури та типізація в залежності від їх використання в ринкових умовах (Пилипенко Г. П.) [11]; формування бази даних для створення ландшафтних та агроландшафтних карт, екологічний моніторинг; проблеми екологічного і агроекологічного моніторингу, розробка і укладання моделей комплексних карт за допомогою ГІС технологій (Плотницький С. П.). Принципово нові можливості в синтезі наукових ландшафтних знань з'явилися з розвитком геоінформаційних систем, які розглядаються як база даних, банк моделей при провідному принципі територіального аналізу і використанні спеціалізованої операційної системи, яка дозволяє поєднати методи картографічного аналізу з математичним, аналоговим та іншими прийомами моделювання на основі просторово-інформаційних даних моніторингу. Тому сьогодні вчені кафедри запроваджують досягнення ГІС в географічних і ландшафтних дослідженнях.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проаналізовано основні праці співробітників кафедри фізичної географії, що охоплюють дослідження за період більше 100 років. За ці роки була сформована потужна теоретична база загальнонаукових і прикладних ландшафтних досліджень, які мали прикладне значення для території Одеської області. Актуальним є сучасний розвиток напрямків прикладних ландшафтознавчих досліджень - раціонального природокористування, та оптимізації природного середовища, охорони природи; розроблення теоретичних, методичних і прикладних питань екологічного ландшафтознавства та ландшафтної екології; проведення відповідних регіональних досліджень. Важливою прикладною сферою є рекреація і екотуризм, розвиток яких неможливий без серйозних ландшафтознавчих обґрунтувань. До числа актуальних науково-прикладних напрямків слід віднести й розробку питань зі збереження ландшафтного різноманіття, проектування регіональних екологічних мереж та забезпечення сталого розвитку території регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Белозоров С. Т.* Приморско-оползневой тип местности / С. Т. Белозоров // Труды Одесского ун-та, сер. геол. и геогр. наук. - Одесса, 1960. - т. 150. - вып. 7. - С.117-120.
2. *Волошин П. Н.* Методические указания по составлению полевой крупномасштабной ландшафтной карты / И. Н. Волошин; под ред. Ю. А. Амброз. - Одесса, 1977. - 22 с.
3. *Каштанов Л. М.* Основы ландшафтно-экологического земледелия / А. М. Каштанов, Ф. Н. Лисецкий, Г. И. Швебс. - Москва: Колос, 1994. - 128 с.
4. *Климентов Л. В.* Динамика ландшафта плавневой части поймы Нижнего Днестра / Л. В. Климентов // Известия Всесоюзного географического общества. - 1963. - Т.95. - С. 533-536.
5. *Лимано-устьевые комплексы Причерноморья* // Под ред. Г. И. Швебса. - Ленинград: Наука, 1988. - 303 с.
6. *Мильков Ф. Н. Г. И. Танфильев* и некоторые проблемные вопросы географии Русской равнины / Ф. Н. Мильков // Труды Одесского ун-та, сер. геол. и геогр. наук. - Одесса, 1962. - Т.152. - вып. 9. - ГодХСУШ-С. 29-42.
7. *Мищенко Г. А.* Степная область южных отрогов Приднепровской возвышенности / Г. А. Мищенко. - В кн.: Физико-географическое районирование Украинской ССР. - К., Изд-во Киев, ун-та, 1968. - С. 386-402
8. *Петрунь Ф. Е.* Физико-географические особенности (зональные черты природы) приморья Одесской области / Ф. Е. Петрунь // Искусств, сб. "Географические науки. 4.2" [Труды Одесского гос. ун-та. Серия геол. и геогр. наук. - Т. 11]. - Одесса, 1954. - С.302-305.
9. *Петрунь Ф. Е.* Некоторые теоретические и практические выводы по физико-географическому районированию правобережной лесостепи и степи УССР / Ф. Е. Петрунь // Искусств, сб. "Разное" [Отд. оттиск: ОГУ им. И. И. Мечникова. Научный ежегодник. - Вып. 2]. - Одесса, 1960. - С. 113-115.
10. *Пилипенко Г. П.* Ландшафтне обґрунтування природокористування Причорноморської низовини (на прикладі богарних земель та гирл великих рік Одеської і Миколаївської областей): автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.01 "Фізична географія, геофізика та геохімія ландшафтів" / Г. П. Пилипенко. - Київ. - 1993 р.-19с.
11. *Пилипенко Г. П.* Новий концептуальний підхід до укладання прикладних ландшафтних карт сільськогосподарського призначення / Г. П. Пилипенко, О. Л. Суворовська // Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки. -2003. — Т. 8.-вип. 5. - С. 66-76.
12. *Пилипенко Г. П.* Особливості прояву спустелювання в степовій зоні України / Г. П. Пилипенко // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Географія. - Тернопіль. № 2.- Ч. 1.-2004. -С. 95-99.
13. *Пилипенко Г. П.* Екомережа території Белградського району - основа збереження ландшафтного різноманіття і розвитку екотуризму в регіоні / Г. П. Пилипенко, С. П. Вельчева // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского, 2010. - № 3. - С. 295-298.
14. *Природа Одесской области. Ресурсы, их рациональное использование и охрана* / Под ред. Г. И. Швебса и Ю. А. Амброз. - Киев-Одесса: Вища школа, 1979. - 144 с.
15. *Танфильев Г. П.* Главнейшие физико-географические районы Одесской губернии / Г. И. Танфильев. - Одесса: Губземупр., 1924. - 44 с.
16. *Федорченко Т. П.* Южная лесостепная область Подольской возвышенности / Т. П. Федорченко - В кн.: Физико-географическое районирование Украинской ССР. - К., Изд-во Киев, ун-та, 1968. -С.270-277.
17. *Федорченко Т. П.* Степная область южных отрогов Подольской возвышенности / Т. П. Федорченко. - В кн.: Физико-географическое районирование Украинской ССР. - К., Изд-во Киев, ун-та, 1968. - С.377-386.
18. *Швебс Г. П.* Долинно-речные парагенетические ландшафты (типология и формирование) / Г. И. Швебс, Т. Д. Васютинская, С. А. Антонова // География и природные ресурсы. - 1982. -№ 1. — С. 24-32.
19. *Швебс Г. П.* Географические исследования подтопленных неорошаемых земель (мочаров) и их окультуривание / Г. И. Швебс, Г. П. Ковеза, А. В. Борщ // Географические исследования для развития агропромышленного комплекса. - Киев, 1984. - С. 38-41.
20. *Швебс Г. П.* Концепция природно-хозяйственных систем и вопросы рационального природопользования / Г. И. Швебс // География и природные ресурсы. - 1987. - № 4. - С. 30-38.

REFERENCES

1. Belozorov, S. T. (1960), "Maritime-landslide type of areas", [Prymorsko-opolznevoi typ mestnosti]. - Proceedings / ODESSA Univ, ser. geol. and Geography, sciences. - Vol. 150. - Issue. 7 - pp. 1 17-120.
2. Voloshyn, Y. N. (1977), "Methodical instructions on preparation of the field of large-scale landscape map" [Metodycheske ukazanya po sostavleniyu polevoi krupnomasshtabnoi landshaftnoi karty] - Odessa. - 22 p.
3. Kashtanov, A. M., Lysetskyi, F. N., Shvebs, H. Y. (1994), "Basics of landscape ecological agriculture" [Osnovy landshaftno-ekolohycheskoho zemledelyia]. - Moscow: Kolos. - 128 p.
4. Klymentov, L. V. (1963), "Dynamics of the flooded part of the floodplain landscape of the Lower Dniester" [Dynamyka landshafta plavnevoi chasty roitvi Nyzhneho Dnestra] - Yzvestiya Vsesoiuznogo geografycheskoho obshchestva. — Vol.95. - pp. 533-536.
5. "Lima estuarine complexes Black Sea" [Lymanno-ustevye komplekxy Prychernomoria] - ed. H. Y. Shvebs. - Lenynhrad: Nauka, 1988. - 303 p.
6. Myl'kov, F. N. (1962), "G. I. Tanfylev and some problematic questions of geography Russian Plain" [H. Y. Tanfylev y nekotorye problemnye voprosy geografyy Russkoi ravnyny]. - Proceedings /Odessa University, Ser. Geol. and geogr. Sciences. - Odessa - Vol.152, Issue. 9. - HodXCVIII - pp. 29-42.
7. Myshchenko, H. A. (1975), "Steppe area of the southern spurs of the Dnieper Upland" [Stepnaia oblast yuzhnykh otrohov Prydneprovskoi vozvyshehnosti]. - V kn.: Fyzyko-geografycheskoe raionirovanye Ukraynskoi SSR. - K., Yzd-vo Kyev. un-ta, 1968. - pp. 386-402.
8. Petrun, F. E. (1954), "Physiographic features (features zonal nature) seaside Odessa region" [Fyzyko- geografycheskye osobennosti (zonalnye cherty pryrody) prymoria Odesskoi oblasti] // Yskusstv. sb. "Geo- grafycheskye nauky. Part. 2" [Trudy Odesskoho gos. un-ta. Series geol. and geogr. Sciences. - Vol. 11]. - Odessa., - pp. 302-305.
9. Petrun, F. E. (1960), "Some theoretical and practical conclusions from physical and geographical zoning right-bank forest-steppe and steppe USSR" [Nekotorye teoreticheskye y praktycheskye vyvody po fyzyko- geografycheskomu raionirovaniyu pravoberezhnoi lesostepy y stepy USSR - Yskusstv. sb. "Raznoe" [Otd. otysk: OHU ym. Y. Y. Mechnykova. Nauchnyi ezhegodnyk. - Vol. 2]. - Odessa. - pp. 113-115.
10. Pylypenko, G. P. (1993), "Landscape study of nature Black Sea Lowland (for example, rainfed land and mouths of major rivers Odessa and Mykolaiv regions)." [Landshaftne obgruntuvannia pryrodokorystuvannia Prychomomorskoi nizovyny (na prykladi bohamykh zemel ta hylr velykykh rik Odeskoi i Mykolaivskoi oblastei)]. Author. Thesis, on buns, sciences degree candidate. Geography, sciences. Kyiv. - 19 p.
11. Pylypenko, G. P., Suvorovskaya, O. L. (2003), "A new conceptual approach to styling applied landscape maps for agricultural purpose", [Novyi kontseptualnyi pidkhdid do ukladannia prykladnykh landshaftnykh kart silskohospodarskoho pryznachennia]. - Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Geographical and geological sciences. -, Vol. 8, Issue. 5. - pp. 66-76.
12. Pylypenko, G. P. (2004), "Features of desertification in the steppe zone of Ukraine" [Osoblyvosti proiavu spusteliuvannia v stepovii zoni Ukrainy] // Naukovi zapysky Temopil'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Series: Geography. - Temopil. № 2. -Part.I. - pp. 95-99.
13. Pylypenko, G. P., Velcheva, S. P. (2010), "Econet of the territory of Bolgrad district - the basis of landscape diversity conservation and tourism development in the region" [Ekomezha terytorii Bolhradskoho raionu - osnova zberezhenia landshaftnoho riznomanittia i rozvytku ekoturizmu v rehioni]. - Uchenye zapysky Tavrycheskoho natsionalnoho unyversyteta ymeny V. Y. Vemadskoho., - № 3.- pp. 295 - 298.
14. "Nature Odessa region. Resources and their rational use and protection" [Pryroda Odesskoi oblasti. Resursy, ykh ratsionalnoe yspolzovanye y okhrana]. - ed. H. Y., Shvebs and Yu. A., Ambroz. - Kyev-Odessa: Vyshcha shkola, 1979. - 144 p.
15. Tanfylev, H. Y. (1924), "The principal physiographic province district of Odessa" [Hlavneishye fyzyko- heohrafycheskye raiony Odesski hubemy]. - Odessa: Hubzemupr. - 44 p.
16. Fedorchenko, T. P. (1968), "South steppe region Podolsk Upland" [Yuzhaia lesostepnaia oblast Podolskoi vozvyshehnosti]. - In the book. Physico-geographical regionalization of the Ukrainian SSR. - K., Yzd-vo Kyev. un-ta., - pp. 270-277.
17. Fedorchenko, T. P. (1968), "Steppe area of southern spurs Podolsk Upland" [Stepnaia zona yuzhnykh otrohov Podolskoi vozvyshehnosti]. - In the book. Physico-geographical regionalization of the Ukrainian SSR. - K., Yzd-vo Kyev. un-ta., - pp. 377-386.
18. Shvebs, H. Y., Vasiutynskaia, T. D., Antonova, S. A. (1982), "Valleys and river landscapes paragenetic (typology and formation)", [Dolynno-rechnye parahenetycheskye landshafty (typolohyia y formirovanye)]. - Geography and natural resources. - № 1.- pp. 24-32.

19. Shvebs, H. Y., Koveza, G. P., Borshch, V. A. (1984), "Geographical research flooded Dry Lands (Mochar) and their cultivation" [Geografycheskye yssledovaniya podtoplennykh neorashaembikh zemel (mocharov) y ykh okulturyvanye]. - Geographical research for the development of agro-industrial complex. - Kyev. - pp. 38-41.
20. Shvebs, H. Y. (1987), "the concept of natural and economic systems, and issues of environmental management" [Kontseptsyia pryrodno-khoziaistvennykh system y voprosy ratsyonalnoho pryrodopolzovaniya]. - Geography and natural resources. — № 4. — pp. 30-38.

Надійшла 16.07.2014

Г. П. Пилипенко, канд. геогр. наук, доцент

С. П. Тодорова, аспірант

кафедра фізическої географії і природопользования,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

ул. Дворянская, 2, Одесса, 65082, Украина

pylypenko-galyna@mail.ru, svetlana_velcheva@mail.ru

КОМПЛЕКСНЫЕ ФИЗИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ЛАНДШАФТНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ КАФЕДРЫ ФИЗИЧЕСКОЙ ГЕОГРАФИИ ГЕОЛОГО- ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА

Резюме

В работе рассмотрено развитие комплексных физико-географических исследований с конца XIX до начала XXI века, выделены и представлены основные четыре этапа исследований и особенности их развития на кафедре физической географии и природопользования, рассмотрены направления развития ландшафтных исследований кафедры.

Ключевые слова: этапы развития, почвенно-геоморфологические исследования; комплексные ландшафтные исследования; агроландшафтное картографирование, агроландшафтное районирование, ландшафтные структуры.

G. P. Pylypenko, PhD in Geography, associate Professor

S. P. Todorova, a graduate student

Department of Physical Geography and Nature,

Odessa I. I. Mechnikov National University,

Dvorianskaya St., 2, Odessa, 65082, Ukraine

pylypenko-galyna@mail.ru, svetlana_velcheva@mail.ru

INTEGRATED PHYSIOGRAPHIC LANDSCAPE RESEARCH DEPARTMENT OF PHYSICAL GEOGRAPHY GEOLOGICAL AND GEOGRAPHICAL FACULTY

Abstract

The purpose of this paper is to analyze the Integrated Landscape Research, conducted at the Department of Physical Geography and Nature. Object is a landscape of southern Ukraine and Odessa region. We used techniques such as comparative geographical, historical and geographical, analysis method. We consider the development of complex physical-

geographical studies from the late 19-th to the early 21 century, the basic four stages of research. The first stage was first identified geographical area of the Russian Plain; reveals the genesis and dynamics of boundaries steppe landscapes, forest geokomplexes. The second phase covers the 50-60s of the 21 century: the deepening knowledge of the physico- geographical regionalization; study the structure and dynamics of coastal landscapes and azonal. The third period started in the 70's: principles and allocation unit paragenetical valley landscapes; concept of social ecology; natural-economic and territorial systems based on them - agrolandscape systems; isolated position-Dynamic Landscape Structure; conducted agrolandscape mapping and zoning. In the late 90's to early 21 century, with the development of GIS begins the fourth period of the comprehensive studies. Conducts research to study the landscape of the nature reserve fund Black Sea; studied features of degradation and desertification landscape Black Sea; studied the theoretical aspects and metryzatsiya steppe landscape diversity, especially the formation of regional econet; formation of databases to create landscape and agrolandscape card design and styling models of complex maps with GIS technologies; environmental monitoring.

Keywords: stages of development, soil and geomorphological research; complex and landscape studies; agrolandscape mapping, agrolandscape zoning and landscape structure.